

УДК374.016:811.14'02

Шовковий В. М.*

МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Стаття присвячена дослідженню мотивів, інтересів, стимулів майбутніх філологів у вивченні давньогрецької мови, визначено рівні соціальної мотивації, мотивів досягнення та уникнення невдачі, мотивів вивчення соціокультурної, лінгвістичної інформації, мотивів опанування уміннями читання, інтерпретації та перекладу автентичних текстів.

Ключові слова: мотивація, мотиви, давньогрецька мова, класичні мови.

Форми та методи навчання мають впливати на емоції студентів, сферу їх інтересів, на особистісне ставлення до того, про що мовиться або сприймається [2, с. 2]. Особливе місце в навчальному процесі, рушійною його силою є мотивація, яку розглядають як складову складного системного утворення – мотиваційної сфери особистості. Структура мотивації визначається проєкціями основних систем життєдіяльності (поточного життєзабезпечення, особистісного розвитку, навчальної діяльності, соціальної взаємодії, професійного становлення) [5, с. 15]. Саме мотиваційний компонент навчання не тільки забезпечує високі результати в процесі безпосереднього педагогічного впливу, але й гарантує пролонговану пізнавальну активність тих, хто навчається, у майбутньому в будь-яких ситуаціях життєдіяльності [5, с. 1].

Актуальність цієї публікації зумовлена недослідженістю мотивів, стимулів, інтересів студентів у процесі навчання класичних мов, а також потребою у дослідженні мотивації як вагомого чинника якості засвоєння знань, навичок та вмінь.

Мета статті – дослідити внутрішню та зовнішню мотивацію студентів-філологів у процесів навчання давньогрецької мови. Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких завдань: дослідити рівень соціальної мотивації студентів спеціальності «класичні мови»; дослідити рівень внутрішньої мотивації до вивчення давньогрецької мови майбутніх філологів.

Між рівнем сформованості пізнавальних інтересів у юнацькому віці й рівнем успішності існує певна залежність: чим сильніша мотивація, тим вища результативність навчальної діяльності [3, с. 125]. Індивід, що стає на шлях професійної підготовки, має багато мотивуючих збудників, тобто вибір ним певного виду діяльності як життєвої перспективи найчастіше є полідетермінованим (полімотивованим). Це ж стосується й детермінації безпосередньої навчальної діяльності, у системі збудників якої діють не лише суто пізнавальні мотиви, а й сукупність інших детермінант [5, с. 6].

У психолого-педагогічній літературі виділяють велику кількість мотивів учіння, однак їх усі можна розподілити на дві основні групи: внутрішні (пізнавальні, інтегративні) й зовнішні (соціальні, інструментальні). Внутрішні мотиви безпосередньо пов'язані з процесом і результатами учіння: бажання пізнати нові факти, оволодіти знаннями, способами дій, захопленість процесом учіння тощо. Це мотивація, що закладена в самому процесі навчальної діяльності, коли його перебіг і результати мають самостійну цінність для особистості, надають безпосереднє задоволення. Зовнішні мотиви безпосередньо не стосуються змісту, процесу та результатів навчальної діяльності. Це бажання стати високопрофесійним спеціалістом, почуття обов'язку, прагнення утвердитися серед товаришів, бажання уникнути неприємностей, прагнення продемонструвати свої можливості, почуття власної гідності, прагнення отримувати високі оцінки й уникати негативних, небажання виглядати гіршим за інших, розуміння значення навчання для майбутнього життя та ін. У цьому випадку учіння виконує функцію засобу досягнення змістовно з ним не зв'язаних, але важливих для особистості цілей. Група зовнішніх мотивів учіння якісно не однорідна. Серед них окремо виділяються: широкі соціальні (мотиви обов'язку і відповідальності); мотиви самовизначення й самовдосконалення; вузькі соціальні мотиви (прагнення отримати схвалення, посісти гідне місце в соціальній групі, підтвердити свій статус); мотиви соціального

* © Шовковий В. М., 2012

співробітництва, спілкування з іншими людьми в процесі навчання тощо [1, с. 16–36]. Приниження ролі «зовнішніх» мотивів значно збіднює реальне мотиваційно-смісловне забарвлення навчальної діяльності, адже соціальні мотиви – генетично первинні і виконують смислоутворювальну функцію в навчальній діяльності, тому їх розвиток є важливою умовою її успішності [4, с. 6–7].

Психологи виділяють мотивацію досягнення та мотивацію уникнення невдачі. Мотивація досягнення найчастіше визначається як прагнення до змагання із самим собою в досягненні більш високих результатів, як загальне прагнення до поліпшення в усіх сферах діяльності, до переживання успіху в будь-якій значущій для особистості діяльності. Вона виявляється в постановці дальніх цілей, у тенденції залучатися у довготривалу діяльність, а також у прагненні досягати оригінальних, унікальних результатів і засобів виконання. Її ядром є потреба в досягненні, яка складається з двох основних компонентів – прагнення успіху й уникнення невдачі. Загальна сила потягу являє собою здобуток суб'єктивної оцінки ймовірності успіху-неуспіху (суб'єктивна ймовірність), сили стимуляції та сили мотиву досягнення [4, с. 7–8].

Виділяють два види мотивації досягнення. Перший вид – перспективна мотивація – «мотиви діяльності», пов'язані з усвідомленням віддаленої мети навчання, його корисності для майбутньої роботи. Другий вид – процесуальна мотивація – мотиви дій, які зумовлюються зацікавленням студентів у виконанні навчальних дій. Цей вид є особливо важливим, тому що забезпечує високий рівень пізнавальної активності [1, с. 12]. Тому необхідно, щоб усі навчальні матеріали з давньогрецької мови, які використовуються, зокрема тексти, були цікаві студентам своїм змістом, містили нову й цінну екстралінгвістичну інформацію, що відповідає духовним та інтелектуальним запитам студентів.

Високий рівень розвитку мотивації досягнення характеризується абсолютним переважанням мотиву прагнення успіху над мотивом уникнення невдачі, високим та реалістичним рівнем домагань, адекватною самооцінкою, низьким або близьким до нього середнім рівнем особистісної тривожності, домінуванням у структурі навчальної діяльності мотивів досягнення, комунікативних та пізнавальних, активною роботою впродовж усього навчального періоду. Середня мотивація досягнення визначається незначним переважанням мотиву прагнення успіху або мотиву уникнення невдачі, середнім рівнем домагань. Самооцінка трохи відхиляється від адекватної, особистісна тривожність – середня або ближче до високої. Мотиви, що визначають навчальну діяльність студентів із даним рівнем мотивації, іноді доповнюються утилітарними мотивами. Інтенсивність праці є неоднаковою впродовж навчального року. За низького рівня мотивації досягнення мотив уникнення невдачі значно переважає над мотивом прагнення успіху, рівень домагань переважно низький або неадекватно високий. Самооцінка є заниженою або неадекватно завищеною, особистісна тривожність – високою. У структурі навчальної діяльності утилітарні мотиви домінують над пізнавальними, комунікативними мотивами та мотивом досягнення. Протягом навчального року спостерігається епізодична активність, оскільки студенти виявляються нездатними до тривалої діяльності [4, с. 11].

На основі проведеного нами анкетування зробимо спробу виявити рівень внутрішньої та зовнішньої мотивації, мотивів досягнення та уникнення невдачі студентів спеціальності «класична філологія».

Рівень мотивації оцінювався чотирибальною шкалою: 3 бали студенти ставили проти того запиту, який є для них високим стимулом у вивченні давньогрецької мови; 2 бали студенти ставили проти того запиту, який є для них середнім стимулом, 1 бал – запит є низьким стимулом, 0 балів – запит не є стимулом. Ми вираховали середній бал мотиву з кожного запиту й визначили коефіцієнт умотивованості. Коефіцієнт умотивованості визначався за формулою:

$$K_{ум.} = \frac{N_{р. р. ум.}}{N_{м. р. ум.}}$$

Де $K_{ум.}$ – коефіцієнт умотивованості, $N_{р. р. ум.}$ – реальний рівень умотивованості, $N_{м. р. ум.}$ – максимальний рівень умотивованості.

Зовнішня мотивація. Коефіцієнти мотивів прагнення успіху виявилися такими: 1) перспектива занять прочитанням рукописів ($k = 0,48$), 2) здійснення в майбутньому якісної освітньо-педагогічної діяльності ($k = 0,83$), 3) заняття перекладацькою діяльністю ($k = 0,71$), 4) перспектива бути конкурентоспроможним під час пошуку високооплачуваної роботи ($k = 0,82$), 5) здійснення подальшої наукової діяльності ($k = 0,63$). Середній коефіцієнт умотивованості складає $k = 0,69$.

Мотив здобуття освіти був представлений одним запитом: чи вивчаєте Ви давньогрецьку мову заради того, щоб одержати диплом про вищу освіту. Коефіцієнт мотиву здобуття освіти $k = 0,62$, що є нижчим від середнього.

У соціальній мотивації окремо було виділено мотив збереження власної гідності, який був представлений такими запитом: 1) бути на високому рівні в очах викладачів, 2) перспектива бути рідкісним фахівцем, 3) мати високу оцінку з боку одногрупників, 4) мати високу оцінку колег у майбутньому трудовому колективі, 5) мати високу оцінку з боку студентів, яким викладатимете мову. Результати подано в таблиці 2.3. Коефіцієнт мотиву збереження власної гідності $k = 0,68$, що є нижчим від середнього.

Мотив уникнення невдачі був заданий трьома запитом і студенти показали такі результати: 1) не можу покинути вивчення давньогрецької мови, бо сором перед знайомими ($k = 0,08$), 2) не можу покинути навчання, щоб не травмувати батьків ($k = 0,18$), 3) страх втратити університет і залишитися без освіти ($k = 0,41$). Окремо виділено запит, який поєднує одночасно й мотив уникнення неприємностей і мотив обов'язку: вивчаю давньогрецьку мову з примусу ($k = 0,3$).

Середній коефіцієнт мотиву прагнення успіху $k = 0,69$, що може бути визначений як середній. Середній коефіцієнт мотиву уникнення невдачі $k = 0,25$, що є низьким. Отже, мотив прагнення успіху домінує над мотивом уникнення невдачі, що вказує на домінування позитивних мотивів, інтересів до навчання над страхом та примусом.

Однак, середній рівень мотиву досягнення вказує на незначні відхилення самооцінки студентів від адекватної, на середній рівень тривожності, а також на неоднакову інтенсивність праці студентів упродовж навчального року. Виходячи з цього, нам слід подбати про підвищення соціальної мотивації: піднімаючи насамперед престиж обраної професії в очах студентів, доводячи до свідомості студентів перспективність їхньої освіти, потребу суспільства у фахівцях з давньогрецької мови. А страхи, услід за В. Тимошенко, необхідно послабляти шляхом створення атмосфери доброзичливості, взаємоповаги й взаємодопомоги, а також підвищенням активності студентів на заняттях, що корелює з позитивними емоціями, які переживаються під час роботи, адже із зростанням активності зростає кількість тих, хто отримує задоволення від процесу навчання [4, с. 10].

Грунтуючись на працях В. Тимошенко [4], Т. Чаусової [5], В. Клачко [1], було виділено дві групи мотивів у межах внутрішньої (інтегративної, пізнавальної) мотивації студентів-філологів, які важливі для упровадження герменевтичного підходу до навчання давньогрецької мови – мотиви опанування соціокультурною компетенцією та мотиви опанування мовленнєвою компетенцією в читанні, мовною, читацькою та перекладацькою компетенціями.

Середній коефіцієнт мотиву оволодіння соціокультурною інформацією складає $k = 0,74$, що може бути визначений як достатній. Результати за запитом виявилися такими. Глибше розуміння історії людської цивілізації ($k = 0,82$). Ознайомлення з давньогрецькою культурою як основою Європейської цивілізації ($k = 0,88$). Ознайомлення з античною міфологією ($k = 0,86$). Ознайомлення з морально-духовними цінностями давніх греків ($k = 0,71$). Вивчення географії античного світу ($k = 0,56$). Ознайомлення з видатними особистостями Давньої Греції ($k = 0,77$). Ознайомлення з античним мистецтвом ($k = 0,86$). Опанування звичаїв, традицій, ритуалів давніх греків ($k = 0,84$). Здобуття знань про права, обов'язки та свободи давніх греків ($k = 0,75$). Здобуття знань про державний устрій та органи влади греків ($k = 0,72$). Здобуття знань з давньогрецької філософії ($k = 0,69$). Вивчення історії Давньої Греції ($k = 0,74$). Здобуття

знань із сфери давньогрецької літератури, віршування ($k = 0,74$). Вивчення патристичної літератури ($k = 0,56$).

Наведені результати показують, що соціокультурна мотивація не залежить від року навчання і є відносно стабільною на всіх курсах. Найбільше студенти-філологи зацікавлені в ознайомленні з давньогрецькою культурою та історією як основою Європейської цивілізації, а також античною міфологією, античним мистецтвом, звичаями, традиціями, ритуалами давніх греків. Найменше студенти цікавляться географією античного світу, історією Давньої Греції, давньогрецькою літературою та віршуванням, а також патристичною літературою.

Мотиви опанування мовленнєвою компетенцією в читанні, мовною, читацькою та перекладацькою компетенціями були представлені такими спонукками. Одержання знань із граматики давньогрецької мови ($k = 0,69$). Розширення загальної лінгвістичної компетентності ($k = 0,82$). Збагачення свого словника інтернаціональною лексикою ($k = 0,8$). Знання етимології слів ($k = 0,77$). Читання автентичних текстів із метою їх дослідження ($k = 0,59$). Читання автентичних текстів із метою задоволення естетичних потреб ($k = 0,80$). Здійснення якісного перекладу автентичних текстів ($k = 0,87$). Середній коефіцієнт мотиву мовленнєвою компетенцією в читанні, мовною, читацькою та перекладацькою компетенціями складає $k = 0,76$, що може бути визначений як достатній. Наведені результати показують, що бажання студентів оволодіти мовленнєвими вміннями, мовними та соціокультурними знаннями є однаковим (різниця в 0,02 не є достатньою, щоб вважати результати різними).

Отже, аналіз теоретичних джерел із проблеми мотивації, проведене нами анкетування серед усіх п'яти курсів студентів спеціальності «класична філологія», у якому взяли участь 48 студентів, та статистична обробка даних показали, що під час організації навчального процесу за герменевтичним підходом необхідно враховувати інтереси студентів, особливо під час відбору та структурування навчальних матеріалів. Насамперед слід зауважити, що тлумачення, спрямоване на розуміння, усвідомлення навчальної інформації, сприяє підвищенню мотивації, адже однією з передумов інтересу до навчання є розуміння навчальної інформації. Під час навчання викладач повинен опиратися на загальні принципи підвищення мотивації: для цього необхідно, услід за В. Тимошенко, здійснювати навчання на оптимальному рівні складності; використовувати педагогічну оцінку як об'єктивний показник індивідуальних досягнень суб'єкта, створювати ситуацію доброзичливості, можливості вільно висловлювати власні думки [4, с. 12–13], забезпечувати активну пізнавальну діяльність учнів, давати їм можливість оперувати знаннями та вміннями [65, с. 16].

Під час анкетування студенти не виявили абсолютної високої мотивації ні з жодного запиту: найвищий показник ми одержали по античному мистецтву – 69% студентів із високою мотивацією, за іншими запитами відсоток студентів із високою мотивацією балансує в межах 50%, а за деякими запитами такими, як антична географія, антична історія, патристична література інтереси в студентів виявилися діаметрально протилежні – від максимального зацікавлення до відсутності будь-яких інтересів, і кількість таких студентів складає біля 50%. Це означає, що викладач повинен постійно працювати над підвищенням мотивації досягнення студентів, не полишаючи поза увагою й ту інформацію, яка найбільше викликає в студентів інтерес. У процесі навчання слід застосовувати проблемні ситуації під час одержання інформації з того матеріалу, який викликає в студентів інтерес (наприклад, під час читання текстів із міфології підбирати такі синтаксеми, які б містили складні чи незнайомі граматичні структури, що викликало б потребу і їх вивченні), тим самим підвищуючи потребу і навчанні граматики, адже коли на заняттях студенти не одержуватимуть нічого нового, інтерес до навчання буде знижуватися. У процесі навчання варто, на нашу думку, враховувати, що інформація з найвищим рейтингом зацікавленості з боку студентів може виноситися більшою мірою на самостійне опрацювання, а інформація з низьким рейтингом зацікавленості потребує аудиторного вивчення. Крім того, слід використовувати оптимальні прийоми навчання з метою надання студентам якомога повнішої інформації для підвищення інтересу. У процесі організації

курсу давньогрецької текстології слід залучити тексти різної тематичної спрямованості, які б відповідали інтересам студентів (на історичну, політичну, побутову, міфологічну, філософську тематику). Серед текстів потрібно здійснити чітку диференціацію: їх слід поділити на дві групи: 1) обов'язкові для читання та перекладу; 2) необов'язкові для читання та перекладу. Тексти, тематика яких одержала 3 бали в рейтингу зацікавленості студентів, вважаємо за доцільне винести на обов'язкове і дуже часте читання та переклад. Тексти, тематика яких одержала 2 бали в рейтингу зацікавленості студентів, вважаємо доцільним використовувати значно рідше, однак інформаційна насиченість їх не повинна знижуватися. Тексти, тематика яких одержала 1 бал у рейтингу зацікавленості студентів, також повинні включатися до навчального процесу, однак їх, на нашу думку, наперемінку із текстами попередньої групи потрібно виносити на читання за бажанням, при цьому дати студентам можливість обирати тематику тексту. Наприклад, для домашнього читання можна запропонувати кілька текстів на різну тематику й дати завдання перекласти на вибір один чи кілька. Отже, студенти зможуть обирати ті тексти, які їх найбільше приваблюють, що значно збільшуватиме інтерес до навчального процесу. Співвідношення текстів, тематика яких набрала 3, 2 та 1 бали в рейтингу зацікавленості може бути такою: 5:3:2. До компонування навчальних матеріалів потрібно підходити комплексно – намагатися поєднувати на одному занятті в одному тексті різну за змістом і мотиваційним рейтингом інформацію: беручи за домінуючу ту інформацію, яка одержала 3 бали за рейтингом мотивації, з тією, яка має 1 бал, що дозволить ненав'язливо формувати знання з різних галузей. Такого ж підходу потребує й робота з граматичним матеріалом, інтерес до якого є дещо нижчим. Тому до граматико-перекладного методу слід вдаватися мінімально, а вивчення граматики здійснювати на основі цікавих за змістом та інформативно насичених текстах.

Отже, навчання давньогрецької мови ґрунтуються на усвідомленні студентами навчального матеріалу. Якість навчання давньогрецької мови студентів-філологів залежить від уміння викладача керувати психологічними процесами пам'яті та мислення, які ми розглядаємо в аспекті діяльнісного підходу, котрий визначає місце інформації в житті та професійній діяльності особистості й вказує на залежність якості навчального процесу від мотивів студентів. Нам удалося визначити, що в студентів високі мотиви до навчання: вони однаково цікавляться як лінгвістичною, так і екстралінгвістичною інформацією.

Список використаних джерел

1. Клачко В. М. Формування мотивації учбової діяльності у курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 "Військова педагогіка та психологія" / В. М. Клачко. – Хмельницький, 1999. – 18 с.
2. Козубай В. І. Вплив чинників стихійності та мотивації на процес навчання іноземної мови / В. І. Козубай // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2005. – № 22. – С. 18–19.
3. Пашко Т. А. Індивідуальні особливості емоційного самоконтролю старшокласників: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Пашко Тетяна Анатоліївна. – К., 2005. – 185 с.
4. Тимошенко В. М. Психологічні особливості формування мотивації досягнення майбутніх учителів (на матеріалі вивчення іноземної мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / В. М. Тимошенко. – К., 2001. – 23 с.
5. Чаусова Т. В. Психологічні особливості мотивації навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : "Педагогічна та вікова психологія" / Т. В. Чаусова. – К., 2004. – 24 с.

The article is devoted to the research of reasons, interests, stimuli of future philologists in the study of ancient Greek language. The author depicts the levels of social motivation, the reasons of achievement and avoidance of failure, the reasons of study of social-cultural, linguistic information, the reasons of capture abilities of reading, interpreting and translating authentic texts.

Key words: motivation, reasons, ancient Greek language, classic languages.